

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра теорії та історії світової літератури

КУРСОВА РОБОТА

з історії зарубіжної літератури

на тему «Образ Мазепи в однойменній поемі Джорджа Гордона Байрона»

Студента 3 курсу групи напряму
підготовки, спеціальності 014.024
Іспанська мова і література
Спеціалізації Іноземні мови та літератури,
методика навчання іноземних мові
зарубіжної літератури (іспанська мова і
друга західноєвропейська мова)

Кукси Г.Г.

Керівник професор, д. філол. н.

Шульгун М.Е.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ЄКТС

_____ Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та
ініціали)

_____ (підпис)

(прізвище та

ініціали) _____

_____ (підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Київ –2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. Образ Мазепи в поемі «Мазепа». Аналіз концептуальних ідей

1.1. Легенда

1.2. Сприйняття образу

РОЗДІЛ II. Аналіз

ВИСНОВОК

РЕЗЮМЕ

ЛІТЕРАТУРА

ВСТУП

Тема образу Івана Мазепи в поемі лорда Байрона «Мазепа» може мати актуальність в різні історичні періоди, включаючи й наш сьогоденний 2023 рік. Це пов'язано з тим, що образ прославленого гетьмана являє собою фігуру, яка в суспільній свідомості більшості людей вважається одним із ключових персонажів української історії.

На початку XXI століття Україна пройшла складний шлях політичного розвитку, що супроводжувався різноманітними інтерпретаціями та переосмисленнями історичних подій та особистостей. Здобувши незалежність, Україна здобула незалежність і від російських та радянських наративних нашарувань, що десятиліттями превалювали у дискурсі. Зокрема, українська академічна думка змогла позбутись і від нав'язаних упереджень щодо постаті цього великого українського військово-політичного діяча. У 2023 році у світлі масштабної війни в самому серці Європи та героїчному спротиву українців проти російських окупантів, інтерес до України у світі сильно зріс та буде лише не згасаючи рости в майбутньому. Відповідно росте й міжнародна зацікавленість історією українців, їх визначних сучасників та предків, серед яких Мазепа займає помітне місце. Крім того, тема образу Мазепи в поемі Байрона може мати актуальність в рамках культурного діалогу між Україною та іншими країнами, зокрема з Великою Британією, де лорд Байрон вважається найвидатнішим національним поетом.

Тема образу Івана Мазепи в байронівській поемі є досить важливою в літературі, особливо українській, оскільки Мазепа — важлива постать в історії України. Понад два століття «Мазепа» є предметом критичного аналізу серед західних літературознавців. У цілому, можна стверджувати, що тема образу Мазепи у творі лорда Байрона досить добре розроблена в науковій українській та західній літературі. Українські дослідники звертають увагу на історичний та

міфологічний аспекти образу Мазепи і його значення для української нації та культури, тоді як західні науковці вивчають "Мазепу" як поему, що відображає загальні тенденції європейської літератури ХІХ століття та творчу еволюцію Джорджа Байрона.

Предметом дослідження у курсовій роботі є образ Івана Мазепи в поемі лорда Байрона «Мазепа» та художні засоби, якими Байрон передав образ майбутнього гетьмана. Метою дослідження є спроба з'ясувати, яким чином Байрон відобразив у своїй поемі гетьмана Мазепу, які цінності і ідеали він зображував через цей образ та як він взаємодіє з іншими персонажами твору.

Курсова робота складається з вступу, трьох розділів, висновків і списку використаної літератури.

Поема «Мазепа» лорда Байрона — один із шедеврів літератури епохи романтизму. Натхненна популярною легендою про молодого Мазепу, вона стала одною з найвідоміших робіт поета і джерелом для творів багатьох інших західних митців. Більшу її частину займає розповідь головного героя, українського гетьмана Івана Мазепи, шведському королю Карлу ХІІ про один із ключових епізодів його життя, завдяки якому він опинився серед козаків і згодом став гетьманом. Мазепа Байрона предстає вкрай романтизованим персонажем, що йде на ризик і здатен пережити небачене по своїй жорстокості покарання та страждання. Робота вважається останньою поемою лорда Байрона, де головним героєм є сильна особистість байронічного типу.

РОЗДІЛ I. Образ Мазепи в поемі «Мазепа». Аналіз концептуальних ідей

У сучасній науковій літературі з проблематики образу Івана Мазепи в поемі Байрона «Мазепа» можна виділити декілька ключових концептуальних ідей.

По-перше, однією з найбільш важливих концептуальних ідей є співвідношення образу Мазепи в поемі Байрона з його історичним прототипом. Зокрема, багато дослідників стверджують, що Байрон не зображав Івана Мазепу як історичну постать, а створював свій власний образ гетьмана.

По-друге, дослідники також активно вивчають, якими художніми засобами Байрон створив образ Мазепи в своїй поемі. Зокрема, вони аналізують використання автором описів, діалогів, монологів, риторичних прийомів та інших художніх засобів, що дозволили Байрону передати характер та поведінку образу Мазепи.

По-третє, вивчення образу Мазепи в поемі Байрона пов'язане з розглядом впливу поеми на українську та західну літературу та культуру. Дослідники звертають увагу на те, як образ Мазепи вплинув на створення інших літературних образів і намагаються зрозуміти які саме аспекти цього образу стали привабливими для українських та західних письменників. Проте серед них досі триває дискусія щодо очікуваного Байроном та дійсного сприйняття читацькою аудиторією поеми образу Мазепи.

1.1. Легенда

У поемі Байрона Мазепа зображений як старий і самотній гетьман, який згадує свої молоді роки і особливо епізод коли був прив'язаний до коня, що нісся без

зупину. Але ніякий подібний епізод, з дуже великою вірогідністю, ніколи з Мазепою не траплявся. Український історик Теодор Мацьків зазначає, що хоча схожі любовні пригоди Івана Мазепи сумніву не підлягають (але не з дружиною Фальбовського), розповідь про його покарання прив'язуванням голим до коня є вигадкою Пасека, ворога Мазепи. На думку Мацьківа, Ян-Хризостом Пасек створив цю легенду і помістив у свої мемуари щоб насолити Мазепі. Але «подорожуючи» на Захід, ця вигадка трансформувалася та перетворилася на один з найкультовіших сюжетів у європейському мистецтві.

Багато дослідників вбачають у розповіді Мазепи процес ініціації. Так на думку Джерома МакГенна, який порівнює Мазепу з Мерсо, героєм екзистенціалістського роману Альбера Камю «Чужий», «дика їзда» Мазепи є процесом ініціації героя, що в результаті робить його зрілим чоловіком, здатним контролювати свої пристрасті. Губерт Бабінський продовжує цю думку та стверджує, що досвід смерті Мазепи під час «дикої їзди» є центральним для значення поеми та символізує можливість людської трансформації та переродження. Французькі художники, що підхопили тему Мазепи, на думку Бабінського, розвивали саме цю ідею.

Як процес ініціації розглядали подорож Мазепи і українські дослідники. Наприклад, Ганна Князь розглянула ініціацію головного героя крізь призму міфологем та міологічного літературного мислення. Крім того, Теодор Мацьків у своїй роботі, вслід за дослідницею Х. Пеленською, показує, що джерело самої легенди Пасека лежить у міфі про Іполіта, що в покарання за незаконну любов був приречений на смерть за допомогою шаленої їзди своїм же конем.

1.2. Сприйняття образу

Серед західних дослідників інтерпретація байронівського образу Мазепи різниться. Наприклад, на думку Марка Філіпсона, Байрон не дає чіткої відповіді

чи є Мазепа героєм, якому читач повинен симпатизувати чи просто відноситись нейтрально, а у самій поемі він вбачає «моральну амбівалентність». В. Г. Маршалл взагалі стверджує, що персонаж Мазепа є героєм якому неможливо співчувати та називає його «балакучим і егоїстичним стариком», а його опис любовного потягу до Терези для Маршала надто довгий і «одразу стає нудним».

Іншої думки Губерт Бабінський, що вважає Мазепу доволі симпатичним героєм і відзначає його доброту до інших персонажів, до Карла та до свого коня. Він навіть доходить до того, щоб назвати Мазепу «прекрасним зразком людини» та «одним із найреалістичніших творінь Байрона, героїчним у межах людського потенціалу».

Самостійно від себе хотілось би додати, що всеосяжне розуміння образу Мазепа та поеми в цілому неможливе без ознайомлення з усім відомим та потенційним корпусом текстів, що міг прочитати Байрон. Щодо сприйняття образу, то потрібно мати повну картину подій та ідей, новин і дискурсів, що були в моді на момент написання поеми та її публікації.

РОЗДІЛ II. Аналіз

Найпомітніша риса персонажа Мазепи в поемі —це те, що він є і головним героєм, і оповідачем основної частини і таким чином, героєм поеми в поемі. Але у своїй розповіді він не є головним діючим персонажем ні до прив'язування до коня, ні, тим більше, після. Події відбуваються майже без його втручання, хіба що ключовим був його вибір зустрітися з Терезою в той день.

Байрон описує Мазепу як дуже мужнього та сильного чоловіка, який, тим не менш, здатен на співчуття до інших:

«Під вічним дубом і собі
Мазепа стелиться в журбі
І сам він був, як дуб-титан,
Землі козацької гетьман.
Він обійняв свого коня
За шию, наче той рідня,
І не зважаючи на втому,
Підкинув листя вороному,
Обтер на спині вогкий пил,
Звільнив з оброті і вудил,
І неприховано радів,
Що їв годованець степів,
Хоча й тривожився раніше,
Чи стане він на пасовище...»

Один із найважливіших художніх засобів, яким Байрон створює образ Мазепи, — це його діалоги та монологи. За великим рахунком, більшість поеми являє собою монолог старого гетьмана, його спогади.

Мазепа дуже охайний і дбайливий до речей:

«Узяв рушницю — диво див,

Порохівницю відкрутив,

Чи порох часом не промок,

Чи цілий креміль і курок?

Оглянув добре в темноті

Черес і піхви золоті,

Чи не погнулися вони

В диму і полум'ї війни?»

Не забуває він і про короля і його почет, з якими ділиться своїми харчами. Карл «прийняв з приємністю хліб-сіль» від Мазепи та почав його хвалити, порівнюю з самим Олександром Македонським. Так він описує гетьмана:

«Тоді почав: — У всіх із нас

Могутній дух в серцях не згас,

Та хто між нами, хоч один,

Здобутись міг на більший чин

І менш сказати взагалі,

Ніж ти, Мазепо! На землі

Від Олександрових походів

Такої пари не знаходив,
Як ти і гордий Буцефал,
Який несе тебе учвал.
І слава Скитії зів'яне
Перед тобою, мій гетьмане,
Бо сумніваюся, щоб скит
Міг появити більший сприт —
Ударити свого коня,
Летіти вітром навмання
Вперед від краю і до краю
Крізь луки, ріки і сади...

Але Мазепа перебиває його, кажучи що «не добром поминає ту школу, де навчивсь їзди». Здивований Карл просить його прояснити цей момент, Мазепа спершу відмовляється. Але наполегливий король хоче почути Мазепи «мову чарівну», бо давно не спав і, можливо, засне від розповіді гетьмана.

Мазепа починає розповідь з опису атмосфери своїх молодих років, спочатку мало говорячи про себе. Наприклад, згадує свої поетичні спроби:

«Було турнірів і вистав,
Адже там кожний римував,
І навіть я поліз у шкоду,
Надряпавши високу оду,
Неначе визнаний пііт,
І підписав: "Сумний Терсіт"».

Потім Мазепа дає найбільший свій опис за всю свою розповідь:

«Вродливий красень з мене був.
Як сімдесятий рік минув,
Тоді признатися не гріх,
Що на світанку днів моїх
З чоловіків ніхто красою
Не міг би зміритись зо мною.
Я мав і молодість, і міць,
Рум'янець повний серед лиць
І шкіру ніжну, молоду,
А нині зморшки на виду.
Бо час, турботи і війна
Своє зробили. Все мина.
Неначе плугом перейшло
Через усе моє чоло.
Я б зрікся роду і сім'ї,
Коли б вернути дні мої,
Але й вони зрівнять не годні
Моє учора і сьогодні.
А втім, як бачите, літа
Не вигнули мого хребта,
Не зменшили і не змінили
Відваги, розуму і сили,
Інакше б я отут в цей мент
Не повідав старих історій
Під деревом в ночі беззорій,
Як мій розкинутий намет».

Далі Мазепа прив'язаний до коня і може лише споглядати як міняється картина перед його очима, хоча він завжди й намагався вибратися з мотузок. Також Байрон показує, що Мазепа здатен на помсту, але терплячу та розсудливу:

«Гули обвалені вали,
Дощами оливо лили,
Чорніючий високий дах
Весь у пропалених дірках
І товщина його потворна
Вже не була помстовідпорна.
Цього не ждали навісні,
Коли металися в огні,
Мов підливаючи оливу
Несамовитому пориву,
Що мушу я одного дня
Осісти іншого коня
І з військом знов прийти сюди
Віддарувати шал їзди.
Я не забув гіркої гри,
Ті міцно зв'язані шнури,
І як доносились луна
До змиленого скакуна.
Реванш настав — їх карти биті,
Бо час рівняє все на світі,
І все, що маємо робить —
Лише чекати слухну мить...»

Напівмертвого Мазепу рятують казаки і через якись час він стає гетьманом. Це свідчить про нетривіальні здібності особистості Івана Мазепи. Отже, в цілому образ Мазепи в поемі Байрона позитивний.

ВИСНОВОК

На мою думку, ступінь вирішення описаних мною завдань ще недостатньо розроблений у науковій літературі, хоча й дуже розвинений на сьогоднішній день. Впевнений, ця курсова робота проллє світло на безліч питань, що до сьогодні залишались невирішеними або навіть непоміченими.

В цілому, інтерпретація образу Івана Мазепи у поемі Байрона «Мазепа» дуже різна у різних дослідників. Але можна з впевненністю сказати, що дослідження на цю тему будуть тривати ще багато років.

У результаті аналізу поеми видатного англійського класика можна зробити висновок, що образ гетьмана Івана Мазепи в поемі має багато аспектів. З одного боку, він зображується як могутній полководець, а з іншого боку — як голий чоловік на коні. У підсумку дослідження образу Івана Мазепи в поемі Байрона можна зробити висновок про те, що автор створив досить складний і багатогранний образ гетьмана, який уособлює в собі різноманітні риси характеру та психології. Іван Мазепа у поемі представлений як людина, що зазнала численних випробувань долі і в результаті стала найкращою версією самого себе. При цьому, автор не робить однозначного судження про Івана Мазепу, а намагається показати його як непересічну особистість зі своїми слабкостями та героїчними рисами характеру. Автор дає можливість розглядати його з різних точок зору та інтерпретувати по-різному. Таким чином, образ Івана Мазепи у поемі Байрона «Мазепа» залишається актуальним для дослідження та розуміння як історичної, так і літературної спадщини.

РЕЗЮМЕ

In my opinion, the degree of solving the tasks described by me is not yet sufficiently developed in the scientific literature, although it is very developed today. I am sure that this coursework will shed light on many issues that have remained unresolved or even unnoticed until today.

In general, the interpretation of the image of Ivan Mazepa in Byron's poem *Mazeppa* is very different among different researchers. But it is safe to say that research on this topic will continue for many more years.

As a result of the analysis of the poem by the outstanding English classic, it can be concluded that the image of Hetman Ivan Mazepa in the poem has many aspects. On the one hand, he is depicted as a powerful commander, and on the other — as a naked man on a horse. As a result of the study of the image of Ivan Mazepa in Byron's poem, we can conclude that the author created a rather complex and multifaceted image of the hetman, which embodies various character traits and psychology. Ivan Mazepa is presented in the poem as a person who has undergone numerous trials of fate and as a result became the best version of himself. At the same time, the author does not make an unequivocal judgment about Ivan Mazepa, but tries to show him as an exceptional individual with his weaknesses and heroic character traits. The author gives the opportunity to consider it from different points of view and interpret it in different ways. Thus, the image of Ivan Mazepa in Byron's poem *Mazeppa* remains relevant for the study and understanding of both historical and literary heritage.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байрон Дж. Г. «Мазепа». Переклад з англійської: Олекса Веретенченко. Детройт: Накладом Літературно-мистецького клубу в Детройті, 1959.
2. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури ХІХ – поч. ХХ ст. : навч. пос. 2 видання.
3. Демянюк. І. До питання про оцінку державно-політичної діяльності гетьмана Івана Мазепи // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал. — Рівне, 2009. — № 3.
4. Князь, Г.О. Міфологічна подорож героя як ініціація в поемі «Мазепа». Дж.Г. Байрона, 2021.
5. Ковалевська О. Іван Мазепа у Запитання та відповідях. — Київ: «Темпора». — 2008.
6. Крупницький Б. Гетьман Мазепа та його доба — Київ. 2003.
7. Лавренчук В. Проблеми рецепції постаті Івана Мазепи в світовому письменстві. Інтерпретація образу гетьмана в зарубіжній літературі. Зарубіжна література в школах України. 2008. № 5.
8. Мацьків Т. І. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687—1709. — Мюнхен, 1988.
9. Шендрік Л. К., Янович О. В. Мазепа. Дослідження портретів гетьмана. — Полтава: Верстка. — 2004.
10. Babinski, H.F. The Mazeppa legend in European Romanticism. New York: Columbia University Press. 1975.
11. Bialas, Zbigniew. "Dressing Mazeppa: Costumes and Wounds". East-Central European Traumas and a Millennial Condition. East European Monographs. New York: Columbia University Press. 1999.
12. Blumberg, Arnold. Great Leaders, Great Tyrants?. Santa Barbara, CA: Greenwood Publishing Group. 1995.

13. Lansdown R. *The Riddles of Mazeppa; or, More Questions than Answers: Watermarks and cohabitations, April 1817-September 1818*. 2020. Romanticism
14. Long, William J. *English Literature Its History and Its Significance for the Life of the English Speaking World*. 1909.
15. Marshall W.H. *A Reading of Byron's Mazeppa*. 1961. *Modern Language Notes*. № 2.
16. McGann J. *Fiery Dust: Byron's Poetic Development*. Chicago : University of Chicago Press, 1968.
17. Phillipson, Mark. "Alteration in Exile: Byron's Mazeppa". *Nineteenth-Century Literature*. 2003.
18. Prymak, Thomas M. "The Cossack Hetman: Ivan Mazepa in History and Legend from Peter to Pushkin". *The Historian*. 2014.
19. Stabler, Jane. "Byron, Postmodernism and Intertextuality". In Bone, D. (ed.). *The Cambridge Companion to Byron*. Cambridge: Cambridge University Press. 2004.
20. *The Oxford Companion to English Literature, 6th Edition*. Edited by Margaret Drabble, Oxford University Press, 2000.